

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

1.FEJEZET. NEMZETI ÉS REGIONÁLIS GAZDASÁG

CHAPTER 1. NATIONAL AND REGIONAL ECONOMY

DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2022-1-13-33>

UDC 332.15

Róbert BACSO

DsC, professzor, Számvitel és Auditálás Tanszék vezetője,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

ORCID ID: 0000-0002-5957-7571

ResearcherID: C-7077-2019

Scopus Author ID: 57006730200

Gábor PATAKI

főiskolai tanár,
Számvitel és Auditálás Tanszék koordinátora,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna

A KÁRPÁTALJAI KISTÉRSÉGEK GAZDASÁGFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁJÁNAK LEHETSÉGES IRÁNYAI, KIEMELTEN A MEZŐKASZONYI KISTÉRSÉG PÉLDÁJÁN¹

***Анотація.** Адміністративна реформа в Україні мала значний вплив на Закарпаття. Метою дослідження є представлення стратегії сільського та економічного розвитку в постреформний період, що може бути придатним для вивчення переломних моментів та конкретних елементів розвитку цієї території. Оскільки йде мова про відносно нещодавні зміни, нормальний розвиток яких був порушений воєнною ситуацією - отримані результати мають важливе значення для подальшого розвитку території. Базою дослідження є Косинська об'єднана територіальна громада (ОТГ), а дані отримані з місцевої адміністрації, зокрема шляхом збору первинних даних через опитування жителів регіону. Це все разом дало можливість створити комплексну стратегію розвитку території, в якій представлено проблеми об'єднаної територіальної громади, точки прориву та конкретні приклади секторів, у яких подальший розвиток буде доцільним. Косинська ОТГ розташована на Закарпатті, в одній із найзахідніших точок України - на території нинішнього Берегівського району. Ця територіальна громада відома на всю країну насамперед термальним туризмом, адже торгова марка «Косино» нагадує бажаним відпочити про один з найпрестижніших термальних курортів України. Громада налічує майже 10 000 мешканців і займає близько 10 тисяч гектарів. З 8 населених пунктів Косино є найбільшим, хоча істотних відмінностей між ними немає. На основі аналізу дослідження можна зробити висновок, що населення має низький рівень доходів, і як наслідок - не вистачає заощаджень для започаткування власної справи. Тому багато сімей заробляють працюючи за кордоном. Важливе значення для населення мають сільськогосподарські ресурси. На жаль, ще до війни люди були песимістично*

¹ A folyóiratcikk a Pallas Athéné Domus Meriti Alapítvány támogatásával valósult meg.

налаштовані щодо майбутнього бачення розвитку територіальної громади. Згідно з основним визначенням стратегії сільського розвитку Косинської об'єднаної територіальної громади - можуть бути реалізовані програми економічного відродження, розвитку інфраструктури та активізації населення. В економічному плані туризм і переробна промисловість потребують паралельного розвитку.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, Косино, економічний розвиток, реформа, стратегія, сільська місцевість.

JEL Classification: O13, O16, O18, R 22

Absztrakt. Az ukrajnai közigazgatási reform jelentős hatást gyakorolt Kárpátaljára. A tanulmány célja, hogy a reformot követően mutassunk be egy lehetséges vidék- és gazdaságfejlesztési stratégiát, mely alkalmas lehet e rurális térség kitörési pontjainak és fejlesztés konkrét elemeinek a megismerésére. Mivel friss változásokról beszélünk – melynek normál kibontakozását megzavarta a háborús helyzet – így sem korábbi, sem ez a tanulmány nem vállalkozott arra, hogy megyei szinten feltárja ezt a fejlesztési elképzelést. Mégis mintaként és „első fecskéként” bemutatjuk a Mezőkaszonyi Kistérség példáját, ahol egy kérdőíves kutatás, a helyi adminisztráció adatai és a kutatók terepismerete biztosította a háttérismeretet ahhoz, hogy egy komplex gazdaságfejlesztési stratégiát alkossunk. Ez a stratégia bemutatja a kistérség probléma- és céljait, kitörési pontjait és a konkrét ágazati példákat, amiben érdemes lenne további fejlesztéseket megvalósítani. A Mezőkaszonyi Kistérség Kárpátalján található, Ukrajna egyik legnyugatibb pontján, a jelenlegi Beregszászi-járás területén. A kistérség országos szinten ismert a termál-turizmusáról, mivel a „Kosino” márkanév Ukrajnán belül az egyik legnívósabb termálfürdőt juttatja eszébe a pihenni vágyóknak. A kistérség közel 10 ezer fővel rendelkezett és kb. 10 ezer hektáron terül el. 8 település közül Mezőkaszony a legnagyobb, bár nincsenek szignifikáns különbségek. A háttérelvezésből megállapítható, hogy a lakosság alacsony jövedelemmel rendelkezik, amiből nincs elégséges megtakarítás saját vállalkozás indításához. Ezért a családokból sokan külföldi munkavégzéssel teremtik elő a jövedelmet. A lakosság számára fontosak az agráradottságok. A települések jövőképe vonatkozásban sajnos pesszimisták voltak az emberek már a háború előtt is. A Kaszonyi Kistérség vidékfejlesztési stratégiájának központi meghatározása szerint gazdaságélénkítési, infrastruktúra-fejlesztési és a lakosságot aktivizáló programokat lehetne végrehajtani. Gazdasági vonatkozásban párhuzamos fejlesztésre szorul a turizmus és mezőgazdasági feldolgozóipar.

Kulcsszavak: kistérség, Kaszony, gazdaságfejlesztés, reform, stratégia, vidék.

Abstract. The administrative reform in Ukraine had a significant impact on Transcarpathia. The aim of the study is to present a possible rural and economic development strategy after the reform, which may be suitable for learning about the breakthrough points and specific elements of development in this rural area. As we are talking about recent changes - the normal unfolding of which was disrupted by the war situation - the obtained results are important for the further development of the territories. The basis of the study is the Kossonsky United Territorial Community (UTC), where a questionnaire survey and data from the local administration provided the background knowledge to create a complex economic development strategy. This strategy presents the problem and target tree of the micro-region, the breakpoints and the specific sectoral examples in which further improvements would be worthwhile. The Kossonsky UTG is in Subcarpathia, at one of the westernmost points of Ukraine, in the territory of the current Beregovo district. The sub-region is known for its thermal tourism, as the brand name "Kosino" reminds those who want to relax of one of the most prestigious thermal baths in Ukraine. The small region had nearly 10,000 people and approx. It covers 10,000 hectares. Kosson is the largest locality among the eight settlements, although it doesn't much differ from others. Based on the analysis, it can be concluded that the population has a low level of income, and as a result - there is not enough savings to start one's own business. Therefore, many families generate income by working abroad. Agricultural resources are important to the population. Unfortunately, people were pessimistic about the future vision of the settlements even before the war. According to the central definition of the rural development strategy of the Kossonsky UTG, economic revitalization, infrastructure development and population activation programs could be implemented. In economic terms, tourism and the agricultural processing industry need parallel development.

Keywords: *unified territorial community, Kosson, economic development, reform, strategy, countryside.*

A probléma felvetése általánosságban. Ukrajnában az elmúlt években jelentős reformok történtek, melyek között kiemelt fontosságú volt a közigazgatás átszervezése. Azért is számottevő ennek a hatása, mert nem csak országos jelentőséggel bírt, hanem meghatározta a nagyvárosoktól, a legkisebb vidéki falvakig a közigazgatást és végső soron az emberek, vállalkozások életét is. Ez a hatás a határmenti magyar közösségek életét is elérte, az önszerveződő kistérségek nagyobb autonómiát, de több felelősséget és teherviselést is kaptak. Tehát egyaránt volt pozitív és negatív hatás, melynek kibontakozásához normál körülmények lettek volna jobb, sajnos, azonban, a háború ezt a folyamatot kettévágta. Jelen tanulmányban a háború előtti gazdasági életképet mutatjuk be a Mezőkaszonyi kistérség primőr kutatásán keresztül.

A legfrissebb kutatások és publikációk elemzése. A közigazgatási reformként ismert decentralizációs politika hosszú éveken keresztül napirenden volt Ukrajnában. A 2015. évi, *A területiális közösségek önkéntes egyesüléséről* szóló törvény előírása szerint önkéntes alapon kellett, hogy megvalósuljon a reform. Azonban évekig nagy előrelépés nem következett be. Első lépésben önkéntes alapon 2016-ig 368 új, „egyesült területi önkormányzat” létrehozása volt előirányozva (www.minregion.gov.ua). A „területi önkormányzat” fogalma kissé zavaró: egyrészt az ukrán „hromada” szó községet jelent – mai magyar szóhasználatban tehát joggal lehetne „települési önkormányzatról” is beszélni, másrészt az „egyesült területi önkormányzat” adott esetben vagy fél járásnyi nagyságrendű és központi, városias jellegű települése mellett számos falvat, hajdan önálló községet is magába foglalhat (Brenner, 2017).

A Kárpátaljai Megyei Tanács Városvezetési és Regionális Igazgatósága és a reformot lebonyolító irodája eredeti tervéhez képest 51-ről 2019 szeptemberére 60 kistérségre nőtt. Amit viszont az Ukrán Miniszteri Kabinet visszaküldött csökkentés céljából, de utána már változtatás már nem valósult meg, s 2019 késő őszén megtartották az első választásokat (Molnár D., 2021). Ekkor alakult meg a Mezőkaszonyi Kistérség is a környező településekhez képest elsőként. Ezt a lépést azért is kellett megtenni, mert az előzetes tervek alapján ez a kistérség sem volt betervezve, hanem vagy a bátyui, vagy a beregszászi kistérség részét képezték volna ezek a települések. Végül az 1. ábrának megfelelően rajzolódott ki Kárpátalján a kistérségek a 2020-as közigazgatási reformot követően.

A Kaszonyi Kistérség a Beregszászi járásban található további hét kistérséggel együtt. Három szomszédja van: a Bátyui, Bégányi és Gorondi Kistérségek. Kárpátaljai viszonylatban is az egyik legtöbb magyar a Kaszonyi Kistérségben van, a szomszédok közül pedig a Bégányi Kistérségnél van ilyen magas magyar nemzetiségi arány.

A cikk céljai. A közigazgatási reform jelentős változásokat okozott az országban, így Kárpátalján is. Ennek tudatában e tudományos cikk által megfogalmazott céljaink a következők:

1. Egyrészt az, hogy bemutassuk a *reform okozta változásokat általánosan, annak történetét és alakulását.*

2. A téma nagysága nem teszi lehetővé, hogy nagyrégiós helyzetfeltárását adjunk közzé e cikk keretei között, ezért fókuszáltunk *egy kistérség, Mezőkaszony, helyzetére és fejlesztési lehetőségeire*.

3. A munka központi részével *mintát szeretnénk adni arra, hogy miként kellene ezeknek az újonnan megalakult kistérségeknek a stratégiai elemzését elvégezve egy komptom gazdaság- és vidékfejlesztési tervet készíteni*.

1. ábra. Kárpátalja járási felosztása és kistérségei a 2020-as közigazgatási reformot követően.

Forrás: Molnár D., 2021 (www.decentralization.gov.ua alapján).

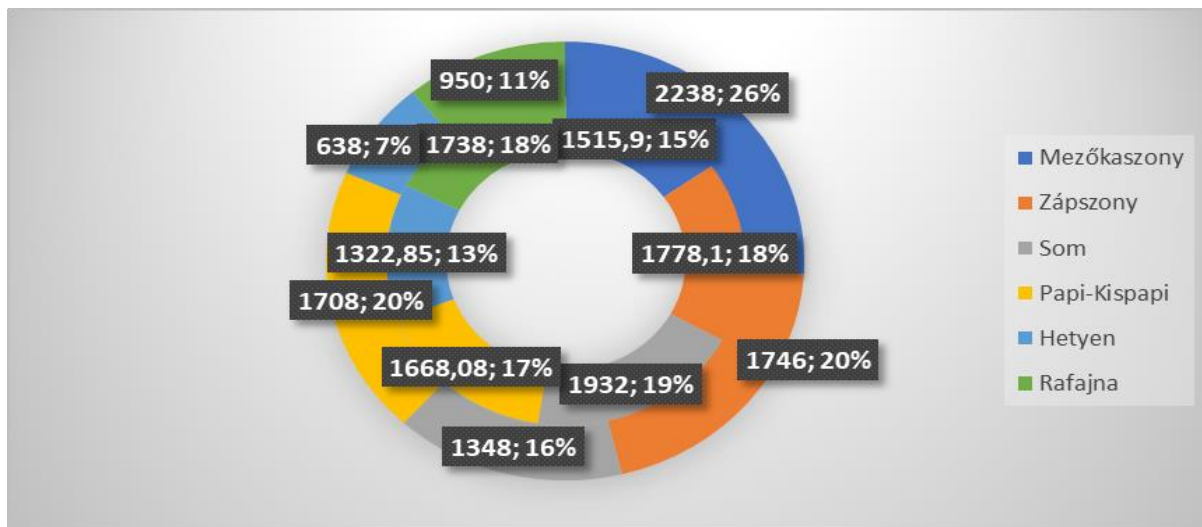
A kutatási eredmények bemutatása. A kutatás konkrét eredményei az alábbiakban mutatjuk be olyan formában, hogy először a kistérség történetét, majd a kutatás módszertanát, eredményeit, illetve a fejlesztési stratégiai legfontosabb irányait mutatjuk be.

Kistérség rövid bemutatása. A Mezőkaszonyi Kistérség története egyszerre nagyon új és régi is. Ugyanis a független Ukrajna keretein belül Kárpátalja megyében, (1. ábra), a beregszászi járásban található településcsokor 2019-ben kapta meg az engedélyt, hogy a közigazgatási reform keretében egy kistérséget alkosson. Viszont már a 19. században is volt un. Mezőkaszonyi-járási, ami az itt található 8 településen kívül további több tucat olyan településből áll, ami a mostani bátyui-, dobronyi-, bégányi kistérségekhez tartozik, valamint az anyaországi vásárosnaményi járás („csonka bereg”) falvait foglalta magában.

Mezőkaszony és a környéke ősrégi magyar település-csokor. A Nagy Magyar Alföld északkeleti peremén, egy vulkanikus dombvonulat alján, a tengerszint fölött 112 méter magasságban fekszik.

Egyes kutatók szerint 1086-ban Szent László magyar király katonái itt, Kaszony környékén arattak döntő győzelmet az országba betörő kun hordák fölött; később ennek a diadalnak az emlékére alakították át templommá azt a kis kápolnát, amely már korábban itt állt, s amelynek helyén ma a református templom áll. A Kaszony elnevezést - így tartja a szájhagyomány - az említett kápolna „védőszentjéről”, Szent Katalinról, azaz „Kata-asszony”-ról kapta. (Lehoczky, 1881-1882). Mezőkaszonyban évszázadokon át élénk kereskedelem zajlott. Híresek voltak az országos vásárok.

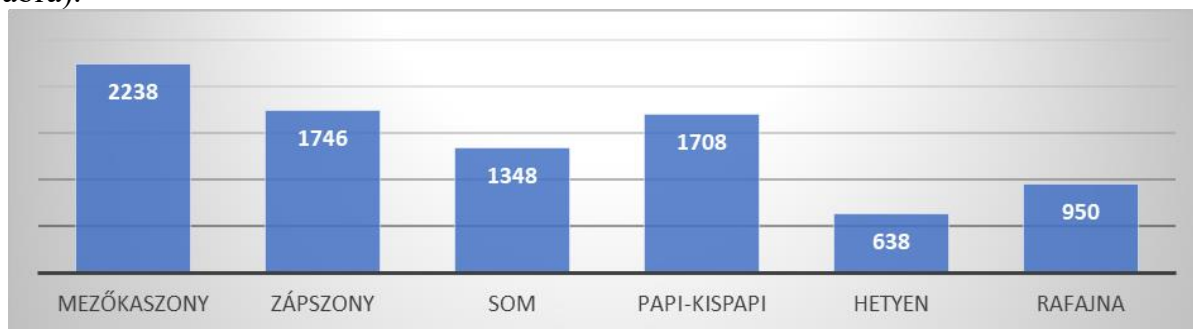
Ezeket évente négy alkalommal tartották meg. Tucatnyi kisebb-nagyobb magántulajdonú vegyesbolt működött a községben, volt itt hentes és mészáros, fa- és vaskereskedés, cukrászda, illatszerbolt, megvásárolható volt itt a készruha és gyári lábbelit is árusítottak. Egyazon épületben talált helyet a könyvnyomda, a könyv-, papír- és írószer-kereskedés. Szabók, cipészek, kádárok, asztalosok, kovácsok, fodrászok, kerékgyártók, és más mesteremberek hada kínálta áruját, illetve szolgáltatását. Mezőkaszonyban a kereskedelemnek és vendéglátásnak is hagyományai vannak. A XIX. század elejétől kezdődően igen népesek a december hatodikán, Miklós napján tartott sertésvásárai.

2. ábra. Mezőkaszonyi Kistérség területének (belső kör) és lakosságának megoszlása (külső 2021-ben (adatok hektárban és főben).

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

A 2019-2020 között zajló közigazgatási reform átalakította Mezőkaszony és térségének közigazgatási rendszerét is (2. ábra). Az egykori Mezőkaszonyi-járás joggal pályázott arra, hogy a térség falvai ne más kistérségekhez csatlakozzanak, hanem önálló közigazgatási egységet, jelesen a Mezőkaszonyi Kistérséget alapítsák meg. A kistérség teljes területe közel 10 000 hektáron fekszik, az alábbi bontásban (3. ábra).

3. ábra. Mezőkaszonyi Kistérség településeinek lakossága száma 2021-ben.

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

Mezőkaszony lakóinak száma 1870-ben 1529, 1944-ben mintegy 3500 fő volt. Ma viszont már csak 2370 fő lakja, mely körülbelül 6 százalékkal kevesebb, mint 16 évvel ezelőtt volt (2370 fő). Azonban itt fontos megjegyezni, hogy a községnél hivatalosan bejelentett lakosok egy jelentős része életvitelszerűen nem tartózkodik a településen.

Az utóbbi évek átlagában a faluban 24 gyerek született, ami 10‰-es születési rátának felel meg, és ez jócskán elmarad a járási átlagtól. A halálozás megfelelő értéke 34 fő/évet (14‰-et) tett ki, ami viszont magasabb a járási átlagnál. A kettő együttesen évi átlagban 10 fős népességcsökkenést, azaz -4‰ értékű természetes szaporodást eredményezett. Ugyancsak egyértelműen negatív volt az utóbbi évtizedben Mezőkaszony vándorlási mérlege.

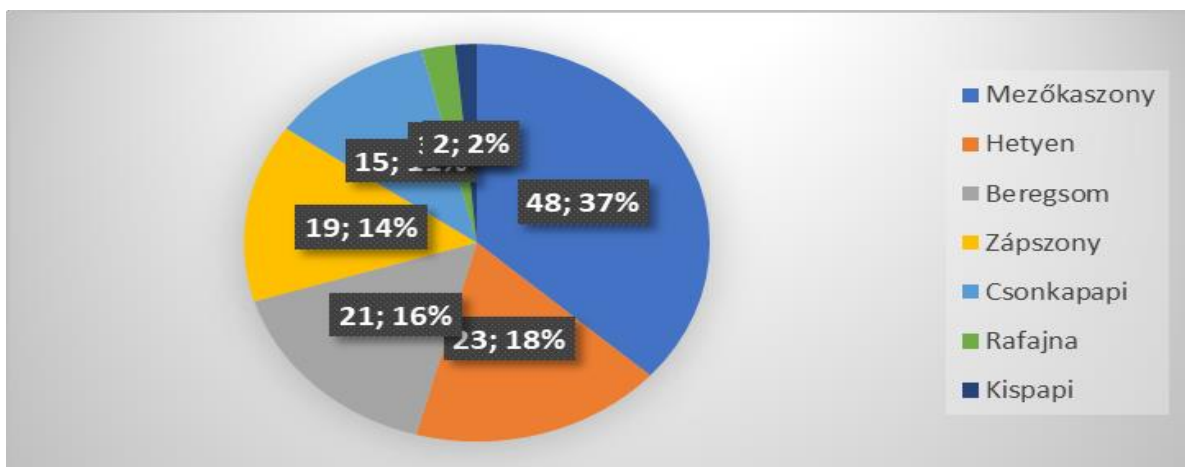
Mindezek a számok gyökeresen megváltoznak a 2022-es évet követően, ugyanis a februárban kirobban orosz-ukrán háború sajnálatos módon nagyban átrajzolja a demográfiai viszonyokat. Hogy ez milyen mértékű lesz, a jelen tanulmány időszakában még nem állapítható meg.

Lakossági felmérés fontosabb következtetései

Először vizsgáljuk meg a kutatás háttérét és az alkalmazott vizsgálati módszereket.

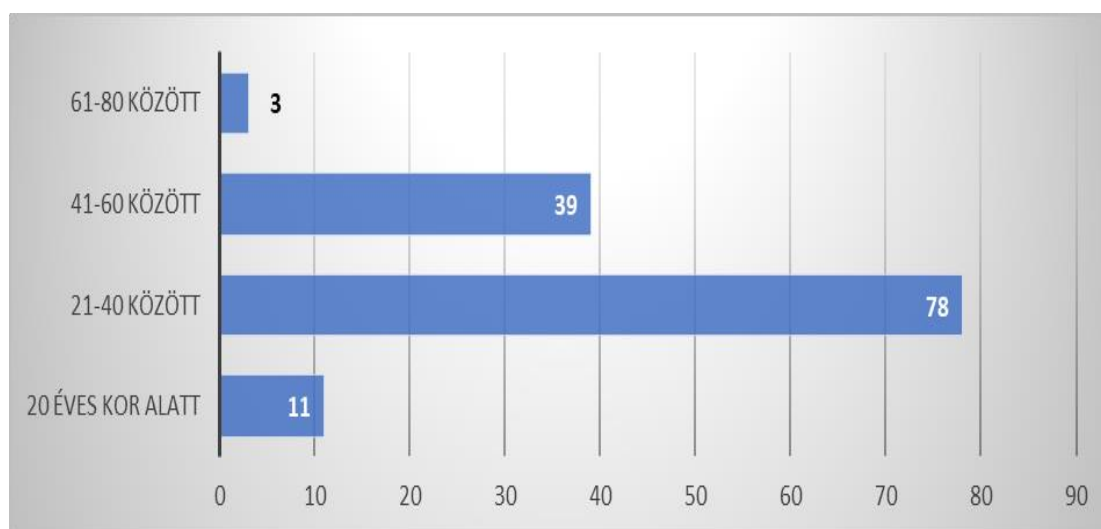
A felmérés online formában valósult meg 2021 nyarán. Mivel a tanulmány egyik szerzője a kistérség lakosa, de egyben a kistérség egyik képviselője is, így lehetőség volt arra, hogy első sorban a kaszonyi lakosságot, de a képviselő testületen és a személyes ismeretségi körön keresztül a többi 5 településen is terjeszthetővé váljon a kérdőív űrlapja.

A kutatási időszak egy hónap volt, ez alatt az időszak alatt 132 válasz érkezett (4. ábra). A válaszokat hét település lakossága tudta kitölteni, de mivel közigazgatásilag Csonkapapi és Kispapi mindig is egy szerves egységet alkotott, s Kispapiból csupán három válasz érkezett, így az észszerűség és a reprezentativitás céljából ezt a két települést egybe vontuk. A válaszok települési megoszlását az alábbi ábra szemlélteti. Az ábrából látható, hogy a legtöbben Mezőkaszonyban töltötték ki (48 fő, 37%), ami nem meglepő mert kistérségi központ, legnagyobb település (és a kutató lakhelye). A kérdőívet zömében nők töltötték ki (65 % nő, 35 % férfi). Az online kérdőív sajátossága, hogy inkább a fiatalabb korosztály adott választ, viszont ez nem befolyásolja a kutatási értéket, mivel főleg ez a célcsoport véleménye releváns a fejlesztési tervek vonatkozásában.

4. ábra. Kérdőívet kitöltők aránya a kistérség települései között.

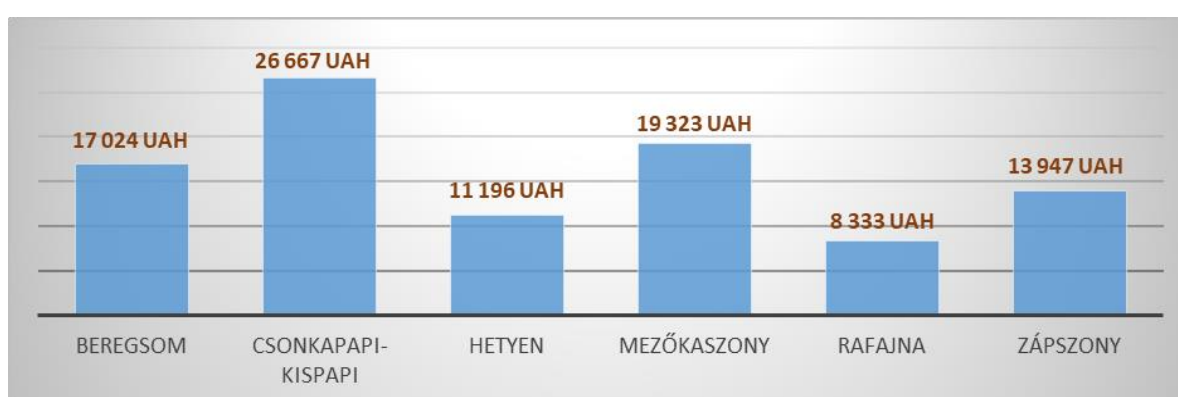
Forrás: Saját szerkesztés.

5. ábra. Korcsoporti megoszlás a kitöltők között.

Forrás: Saját szerkesztés.

A válaszok alapján a becsült statisztikai átlag 35 év (elégé magasabb változékonysággal, 35 %-os relatív szórás) (5. ábra). A korosztályból adódik, hogy a válaszadók zöme házas (68 %), közel $\frac{1}{4}$ -e nőtlen/hajadon (elvált, élettársal él válaszlehetőséget elenyésző számban jelölték be). A családtagok számát tekintve az átlag 4,25 fő lett (32 %-os változékonysággal). Ebből a kiskorúak átlagos száma a teljes sokaságra nézve 1,1 fő, viszont ebbe benne vannak azok is, akik még nem házasok, illetve nincsenek gyerekeik. Azok, akik kiskorú gyerekekkel élnek egy háztartásban 44 főnek egy, 26-nak kettő, és csupán 6 főnek van három és szintén 6-nak háromnál több kiskorú családtagja. Ennél a mintánál az átlag viszont már 1,75 fő, ami még mindig alatta van a 2,2-es reprodukciós minimum küszöbnek, bár magasabb, mint az átlagos európai érték.

6. ábra. Családok jövedelmi viszonyai.

Forrás: Saját szerkesztés.

A minta fele-fele arányban oszlik meg a középiskolai (50,4 %) és felsőfokú végzettséggel (47,3 %) rendelkezők között.

A lakossági felmérés keretében a térség legfontosabb erőforrásnak, a humán tényezőnek az attitűdjeit vizsgáltuk, melynek alapján a főbb megállapítások a következők:

- **jövedelemforrás:** hivatalos munkahely, nyugdíj és külföldi munka a család három leggyakoribb jövedelemforrása. Mezőgazdaságot a válaszadók 17 %-a jelölte meg, vállalkozásból származó jövedelmet pedig csak 13 %.

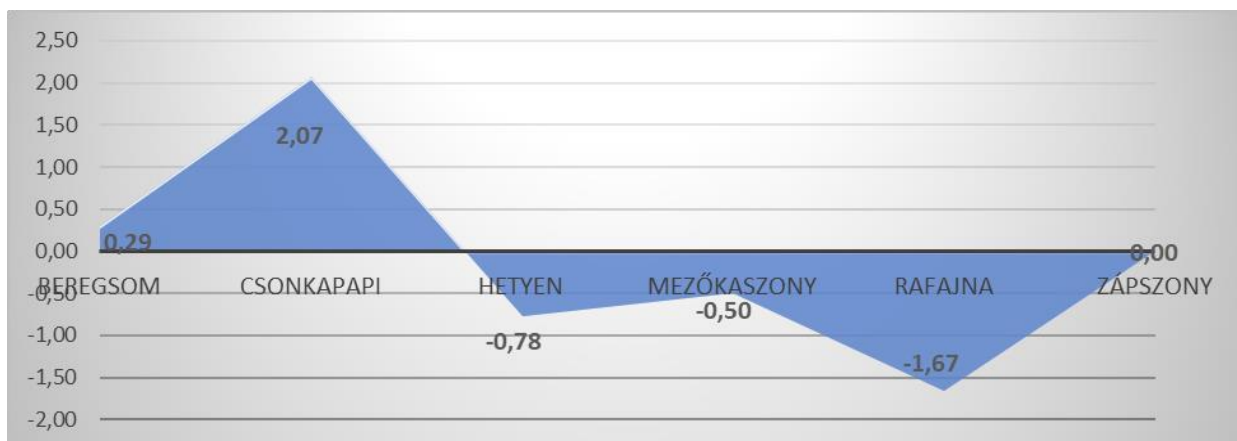
- **munkahelyek számát tekintve** 1,9 átlagos állás jött ki (1 és 2,6 közötti települési szórással), a család havid jövedelmét illetően pedig közel 20 ezer UAH, de itt is jelentős eltérések voltak tapasztalhatóak a települések között (6. ábra).

- **vagyoni-jövedelmi helyzet dinamikája:** a mérés központi átlaga a stagnálást (7. ábra), egy kis javulást mutatta ki (0,5-es átlag érték = 0 stagnálás, 0-5 skálán), de pl. Csonkapapi esetében a legmagasabb érték (2,07) a javult kategóriába helyezi, szintén kicsit javult Beregsom (0,29), addig Rafajna (-1,67) esetében nagyon romlott, Mezőkaszony (-0,5), Hetyen (-0,78) pedig kicsit romlott a jövedelmi helyzet. Zápszonyban pedig stagnál (0 átlag).

- **vállalkozói hajlam** nem nagy mértékben, de egyformán megtalálható az egyes településeken, viszont a tökehiány a döntő ok, ami miatt nem kezdtek bele (1. táblázat). A leginkább preferált ágazat a mezőgazdaság, majd a kereskedelem és a turizmus követi.

- **a település fejlődési indexét** a lakosság úgy állapította meg, hogy Mezőkaszony (0,9) és Zápszony (0,5) volt némi előrelépés az elmúlt 5 évben, míg a többi településen közepes (Beregsom), vagy jelentős (Hetyen és Rafajna, Csonkapapiban pedig a legnagyobb) visszaesés volt. Hasonló eredmény született azzal kapcsolatban, hogy hogyan ítélik meg saját településünk fejlődését a többiekéhez viszonyítva.

- **összességében megállapítható,** hogy a Mezőkaszonyi Kistérség lakosságának véleménye a saját gazdasági helyzetéről vegyes, sajnos többségben vannak azok, akik negatív tapasztalatokkal rendelkeznek az elmúlt évekről.

7. ábra. Vagyoni, jövedelmi változás átlag-indexei.

Forrás: Saját szerkesztés.

1. táblázat. Szektoronkénti vállalkozói hajlam megoszlása.

Ágazati kategória	Válaszadók száma	Megoszlás, %
Mezőgazdaság	35	26,7
Kereskedelem	21	16,0
Turizmus, vendéglátás	14	10,7
Ipar	10	7,6
Egyéb (művészet, fodrászat)	2	1,6
Nem tudok/kívánok válaszolni	24	18,3

Forrás: Saját szerkesztés.

Stratégiai elemzés

A térség általános, majd pedig lakossági helyzetértékelését követően ennek a fejezetnek a célja, hogy felvázoljam a lehetséges fejlesztési lehetőségeket. Az elemzés középpontjában az agrárium van, viszont, ahogy a későbbiekben látni fogjuk a kistérség esetében szétválaszthatatlan a mezőgazdaság a turizmustól és az egyéb gazdasági ágazatoktól.

Az első egységben egy átfogó képet próbálok mutatni a kistérség kihívásairól, majd az egyes beavatkozási pontokról. Ezt követően az agrár- és vidékfejlesztési kitérési pontokat mutatom be fókuszálva a gyümölcs és zöldségtermesztésre, a borászat kiaknázatlan lehetőségeire. A fejezet zárásaként a kapcsolódó gazdasági ágazatok potenciálját értékelem.

Probléma- és cél-fa elemzés

A kistérség agrárfejlesztését nem lehet különválasztani a terület komplex fejlesztési értékelése nélkül. Az előző fejezetekben bemutatásra került a kistérség történeti fejlődése, jelenlegi helyzete, valamint a helyi statisztikák és a lakosságban végzett felmérés alapján egy átfogó helyzet- és jövőkép tárult elénk.

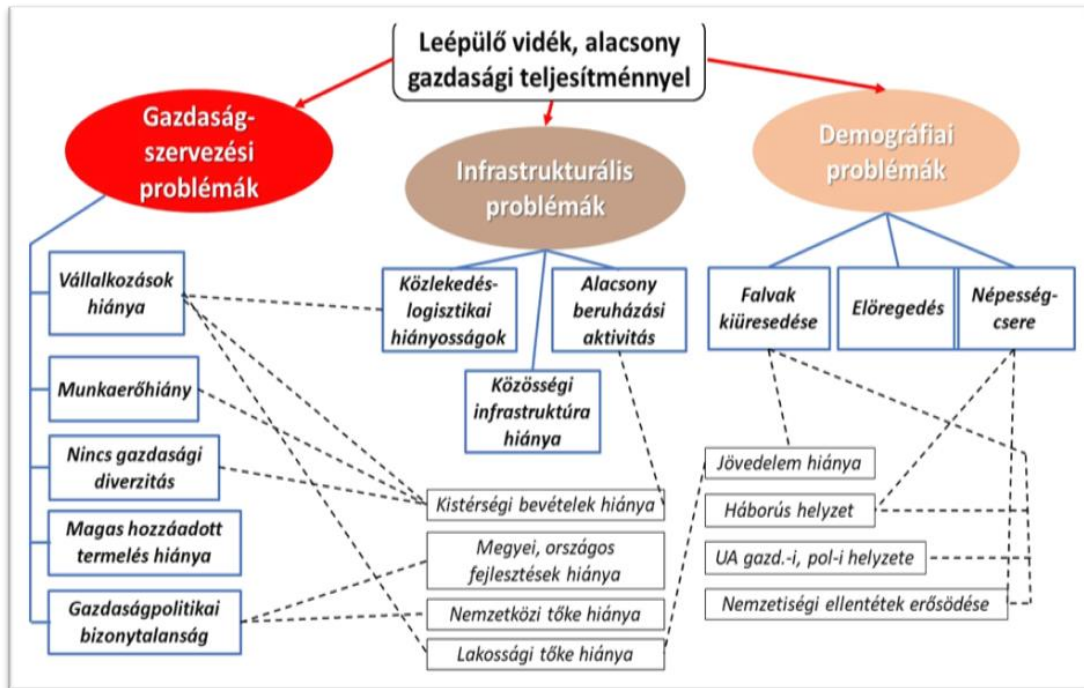
A szakirodalmi áttekintésben már szóba került a probléma- és cél-fa módszertanának az ismertetése. Most ebben az alfejezetben konkrétan a kistérségre kihegyezve hasznosítom ezt az elemzési eszközt.

A stratégiai tervezés alapját a megfelelő célok kijelölése adja. A SWOT-elemzés és egyéb alternatívái pedig betekintést nyújtanak a terület gyengeségeibe és veszélyeibe, tehát a probléma gócpontokba. Fontosnak tartottam ezért bemutatni, hogy a Mezőkaszonyi Kistérség esetében melyek a főbb probléma területek (csomópontok), mert ennek tudatában tudjuk a beavatkozási területeket (célok) kijelölni. Most nézzük meg először a probléma-fát.

A probléma-fa logikája a gyökér-, alaproblémák feltárását mutatja, de a „lombozat” már egy szerteágazó probléma-halmazt tár elénk. Tulajdonképpen ezek az összetevők azok, amelyeket a lakosság, a helyi vezetők és jómagam, mint helyi lakos megfogalmaztunk a mindennapokban:

- hiányos a kistérség saját bevétele (helyi adók, szegényes vállalkozói réteg);
- elmaradnak az országos, megyei fejlesztések (pl. úthálózatban, egyéb közösségi infrastruktúrában), e mellett gazdasági és politikai instabilitás is jellemző (főleg most a háborús helyzet felfokozódásával);
- nincsenek nagyobb országos és nemzetközi tőkebefektetések,

- elszegényedő lakosság, mely egyben mutatja az elvándorlás és az elöregedés negatív tendenciáit;
- fokozódik a nemzetiségek közötti ellentét;
- hiányos a helyi menedzsment kompetenciái és a fejlesztéshez való hozzáállása.

8. ábra. Probléma-fa a Mezőkaszonyi Kistérség vonatkozásába.

Forrás: Saját szerkesztés.

E nehézségek alapján **három fő stratégiai probléma-csoportot** (8. ábra) lehet beazonosítani:

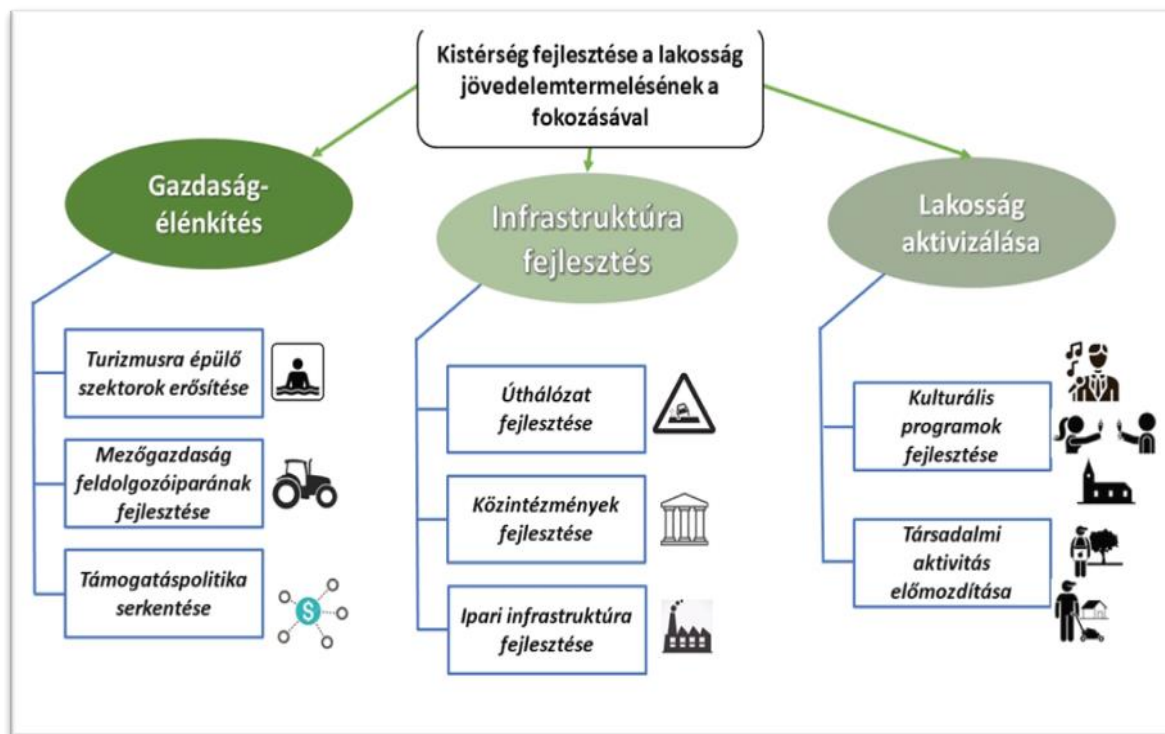
1. **Gazdaság-szervezési problémák:** vállalkozások hiány, munkaerőhiány, nincs gazdasági diverzitás (ami azt jelenti, hogy erősen a turizmusra épült a térség néhány falujának a terve, s nincs mellette mezőgazdasági feldolgozóipar, egyéb ipari, kereskedelmi tevékenység), és általános probléma, hogy a teljes országban, Kárpátalján, s így vidékünkön is jelentős a politikai és gazdasági instabilitás (ez utóbbi esetben nincs saját beavatkozási lehetőség).

2. **Infrastrukturális problémák:** egyrészt a kisebb falvak szinte teljesen megközelíthetetlenek (közlekedéslogisztikai nehézségek), másrészt évtizedek óta kevés fejlesztés valósult meg a közösségi infrastruktúrában (állami intézmények, kultúrházak stb.), harmadrészt pedig a régi kolhozok megszűnésével a gazdasági épületek, raktárak folyamatosan leépültek és érdemi fejlesztés nem valósult meg ezen a területen.

3. **Demográfiai problémák:** ez a terület az egyik legnagyobb veszélyforrás hosszú távon, ugyanis a kisebb falvak (Hetyen, Rafajna) szinte teljesen elnéptelenedhet, a nagyobb közösségekben pedig népességcsere, elöregedés várható (Kaszony, Zápszony, Som esetében a magyar népesség helyett ukrán, valamint a cigányság növekedése várható). Az elnéptelenedés következtében csökken a munkaerő, ami tovább nehezíti a meglévő vállalkozások működését és újak alapítását a térségbe.

Ennek értelmében tehát gazdasági, infrastrukturális és demográfiai területeken kell beavatkozni a fejlesztési stratégián keresztül a Mezőkaszonyi Kistérség életében minél hamarabb és minél nagyobb hatatósággal.

A következő ábra összefoglalja, hogy melyek azok a **célterületek, ahol ezeket a fejlesztéseket kívánatos folyósítani.**

9. ábra. Cél-fa a Mezőkaszonyi Kistérség vonatkozásában.

Forrás: Saját szerkesztés.

A problémákat két csoportra lehet választani annak megfelelően, hogy mely területek esetében van lehetőség helyben hathatós változást elérni (helyi menedzsment diplomáciája, megyei és magyarországi fejlesztési forrás integrálása stb.) és melyek azok, amelyek országos, sőt napjainkban globális tényezők, melyek, mint külső hatások jelentős befolyással vannak ránk, de nincs lehetőségünk változtatni rajta (pl. a háború, a nemzetiség ellentétek, a halmozódó ukrain gazdasági válságok stb.).

A **cél-fa struktúra** szimmetrikusan a problémáival **három tényezőre** reflektál:

1. **Gazdaságélénkítés.** Ennek kapcsán a beavatkozási területeket szintén három tényezőre lehet bontani:

a. *Turizmusra épülő szektorok erősítése.* Nem lehet elmenni amellett, hogy a kaszonyi kistérség legfontosabb adottsága a termálvíz és az itt meglévő több 10 millió dollár értékű beruházás, mely az ország egyik legnagyobb turisztikai attrakciójává nőtte ki magát. Viszont a helyi lakosság nem használta ki ennek a potenciálját sem a turisztikai szálláshelyek, sem vendéglátóhelyek, sem pedig a mezőgazdasági és egyéb kézműves, szuvenír termék előállítására és szolgáltatására terén.

b. *Mezőgazdaság feldolgozóiparának fejlesztése.* A helyzetelemzési részben kifejtettem, hogy egyes települések a szántóföldi növénytermesztésben, míg mások a zöldség, és gyümölcsstermesztésben érvényesülő gazdák vannak jelen. Viszont

mindenkinél igaz az, hogy csak primőr termelés jellemzi őket és nincs feldolgozó szektor. Ezért nagyon fontos, hogy a térség diverzifikált, magas hozzáadott értékű vállalkozásokkal és termelő egységekkel gyarapodjon.

c. *Támogatáspolitikai serkentése.* A háború és a pandémia előtt években igen jelentős anyaországi források érkeztek Kárpátaljára. A mezőkaszonyi térség az egyik legnagyobb magyar népességgel rendelkező vidék. Sajnos sem a vállalkozások, sem az önkormányzat nem tudott kellő összeget lehívni ezekből a forrásokból. Fontos, hogy a térség vezetésének a menedzsment-szemlélete úgy fejlődjön, hogy jó kapcsolatokat ápoljon (főleg ezután) a helyi hatalommal, de képes legyen magyarországi és EU-s források lehívására is.

2. *Infrastruktúra-fejlesztés.* Ez a fejlesztési irány szintén három egységben foglalható össze:

a. *Úthálózat fejlesztése.* Amíg a Jánosi-Csap főútvonalat teljeskörű minőségi úthálózattal fejlesztették, ami áthalad a kaszonyi kistérségen is, addig a falvakba vezető megyei és helyi utak rendkívül rossz állapotban vannak (Kaszony-Papi-Hetyen, Zápszony-Rafajna, Som-Kastanovó). Ezek fejlesztésére a jelenlegi helyi büdzből nincs fedezet, megyei szinten pedig a háború előtt is csak halovány ígéretek voltak. Amíg ezek a települések kvázi elvannak zárva a külvilágtól, elképzelhetetlen bármilyen egyéb fejlődésről beszélni.

b. *Közintézmények fejlesztése.* Ezen a területen is voltak pozitív eredmények, főleg a kaszonyi középiskola (Arany János Líceum), óvoda, rendelő anyaországi támogatásból megvalósuló, valamint ravatalozó és kultúrház helyi költségvetésből való teljeskörű fejlesztései tekintetében. Viszont Hetyenben, Papiban, Somban, Rafajnán alig valósult meg bármilyen fejlesztés, illetve pl. Somban nincs is helyi kultúrház. Ezeknek a fejlesztése is fontos az élhető vidék nézőpontjából vizsgálva.

c. *Ipari infrastruktúra fejlesztés.* A kaszonyi településrendezési terv távlati elképzelésében a magyar-ukrán helyi határátkelő forgalma egy elkerülő út segítségével kerülné ki a település központját. Ennek az útnak a mentén elképzelhet logisztikai infrastruktúra fejlesztés. Továbbá Zápszonyban a helyi vasúti terminál estében a normál és keskeny nyomtáv esetében is további logisztikai infrastruktúra fejlesztéssel lehetne ipari és kereskedelmi potenciált növelni. Valamint minden település megöröklött a szovjet időből mezőgazdasági telepeket, raktárakat, mely a kolhoz megszűnése után részben helyi vállalkozók használatába került, de több esetben csak az enyészete lett. Ezeknek a fejlesztése fontos lenne a mezőgazdasági feldolgozóipari fejlesztéssel összekapcsolva.

3. *Lakosság aktivizálása.* Minden gazdasági és infrastrukturális fejlesztés csak akkor képzelhető el, ha van fogadóképes helyi lakosság. Talán az egyik legnehezebb kérdés ez napjainkban, mert az elmúlt években (pandémia) és főleg az utóbbi két hónapban (háború), annyi fiatal és középkorú hagyta el a térséget, mint összesen az elmúlt 15 esztendőben. Munkaképes, fiatal lakosság nélkül pedig nem lehet gazdaságot építeni. Ezért egyrészt fontos, hogy akik még otthon maradtak, *felkaroljuk, mentőprogramokat alakítsunk ki, segítsük a vállalkozásukat alacsony helyi adókkal, valamint folytatódjanak azok a gazdaságélénkítő programok, amelyek az elmúlt években megjelentek* (Egán Ede program). A családokat főként a jövedelem tartja az adott térségben, de fontos, hogy legyen olyan *kulturális, társadalmi élettér* is, ami komfortosabbá, élhetőbbé teszi az adott vidéket. Ezért fontosnak tartom, hogy olyan kulturális fesztiválok, hagyományörző programok, civil és egyházi kezdeményezésű

rendezvények legyenek, amelyek összefogásra, kezdeményező készség növelésére serkentik a helyieket.

2. táblázat. Mezőgazdasági stratégiai fejlesztésének koncepciója.

Átfogó cél	Mezőgazdasági Kistérség fenntartható gazdasági fejlesztése a meglévő természeti, humán és környezeti erőforrásaira alapozva a helyben maradás ösztönzése és az életszínvonal növelése érdekében.		
Kitörési ágazatok	„Látogatható Kaszonyi Kistérség” - Turizmus	„Termelő Kaszonyi Kistérség” - Gyümölcsstermesztés és feldolgozó-ipar	„Megéledő Kaszonyi Kistérség” – kulturális és társadalmi fejlesztés
Beavatkozási területek	Turisztikai kínálat bővítése	Szőlő-, borgazdálkodás, gyümölcsstermesztés fejlesztése	Kulturális események szervezése;
	Kaszony-arculat fejlesztése	Kézműves termékek termelése, kapcsolódva a turisztikai ágazathoz	Sportkultúra fejlesztése
		Kisüzemek fejlesztése	Társadalmi felzárkóztatást segítő programok
Cselekvési pontok	Szezonális fesztiválok; Kiállítások, vásárok	Csemege és borszőlő telepítési projektek	Fesztiválok, vásárok, kiállítások szervezése
	Lovas-turizmus fejlesztése; Zöld- és mini-bakancsos turistautak szervezése (Termálfürdő-Kaszony)	Borgazdálkodás fejlesztése	Táncházak és a kulturált szórakozást segítő alkalmak szervezése
	Bor-ösvény kialakítása; Tájvédelmi-tanösvény kialakítása	Őszi- és kajszi-barack termelés növelése és egyéb gyümölcsfajták fejlesztése	A régi mozi és mellette lévő park sportcentrummá való alakítása;
	Múzeum és turisztikai centrum kialakítása	Feldolgozó üzem létesítése;	Középiskola sportinfrastruktúrájának a fejlesztése;
	Három-nyelvű turisztikai információs táblarendszer kiépítése	Kézműves ipari termékek előmozdítása: minőségi bor és pálinkák; méhészeti termékek, szuvenír termékek	Térségi szabadidőközpont, ifjúsági ház kivitelezése
	Forrás és park együttes fejlesztése; Árok-hálózat fejlesztése		
	Közvilágítás és épület-világítás fejlesztése		

Forrás: Saját szerkesztés. GRAVISZ (2016) alapján.

Az átfogó fejlesztési összefoglaló alapján nézzük most meg konkrétan az agár- és vidékfejlesztési kitörési pontokat (2. táblázat).

Kitörési pontok:

Az alábbi fejlesztési stratégia néhány évvel ezelőtt lett megalkotva, akkor még csak Mezőkaszony településre vonatkozóan, de kevés átalakítással alkalmazható a teljes kistérségre nézve is (GRAVISZ, 2016). Természetesen csak az agrárkérdéseket önmagában nincs értelme felvázolni, mert ezek szorosan összefüggenek a turizmussal és a helyi kereskedelmi, logisztikai lehetőségekkel is.

A probléma- és cél-fa fejezetben felvázolt hátrányok és célok alapján a következő beavatkozási területek lehet megalkotni.

Beavatkozási területek:

Erőforrások megnevezése:

- **Turisztikai adottság:** mezőkaszonyi termálfürdő, melynek országos ismertsége van és éves szinten 90-120 ezer vendég fordul meg; Mezőkaszonyi-dombság, mint természetvédelmi övezet;

- **Mezőgazdasági adottság:** a dombvidék jó talaj és kimondottsággal bír szőlő és egyéb gyümölcsök termesztésére; Borgazdaság kialakítása a meglévő pincerendszerek hasznosításával. A többi településen pedig intenzív zöldségtermesztés, valamint szántóföldi növénytermesztés lehet a fejlesztés alapja.

- **Kézműves és könnyűipari vállalkozások megléte:** a turizmushoz köthető felvevő piac jó lehetőséget terem a kézműves termékek megfelelő áron történő értékesítésére;

Fejlesztési lehetőségek.

A célok, kitörési pontok alapján nézzük meg az alábbi táblázatnak megfelelően a kistérség fejlesztési koncepcióját. A táblázat logijája mutatja a stratégia felülről-lefelé történő építkezésének az elképzelését: átfogó cél (hasonló, mint a cél-fánál), kitörési ágazatok (a stratégiai erőforrások mentén fogalmazható meg), beavatkozási területek (ahol a konkrét cselekvési programok csoportosíthatóak), és végül a konkrét cselekvési pontok megnevezése (melyet akár pontosan ki lehet tűzni, dátumozni, a Gantt-diagram módszerével és egyéb projekteszközökkel operatív tervet készíteni).

Most vizsgáljuk meg a legfontosabb agrárfejlesztési témákat a gyümölcs, zöldség, borgazdálkodás specialitásoknál.

Gyümölcs- és zöldségtermesztés, feldolgozás.

Gyümölcsstermesztést és zöldségstermesztést a településeket termőadottságai alapján ketté lehet választani. Amíg **gyümölcsstermesztésre** leginkább a dombosabb lejtők felelnek meg (főleg csonthéjasok, illetve alma), addig **zöldségstermesztés** tekintetében a több település is jó adottságokkal bír, amennyiben az intenzív termesztéstechnológiát használják a gazdák. Így tehát gyümölcsstermesztés tekintetében a mezőkaszonyi és zápszonyi szabad fölterületeken érdemes új beruházásokat megvalósítani, a többi település esetében pedig szabadföldi és hajtatasos zöldség, esetleg gyümölcsstermesztés valósítható meg.

Szőlészet és borgazdálkodás.

Szőlőstermesztési szempontból a Mezőkaszonyi Kistérségnek két kiemelt területe van: a Kaszonyi- és a Zápszonyi-hegy. Ezek a területek voltak a térség történelmi borászatainak a helyei. A továbbiakban vizsgáljuk meg ezeknek a területeknek a szabad kapacitását, pincerendszerét és egyéb adottságait. Majd pedig becslést készítünk a terület fejlesztésével kapcsolatban (költségbecslés), valamint a várható terméshozam piaci viszonyairól.

Kaszonyi és Zápszonyi dombság földkapacitása

Vizsgáljuk meg a kistérséghez tartozó területek földkapacitását a szőlőtermesztés vonatkozásában (3. táblázat).

3. táblázat. Területi kapacitások szőlőtermesztés vonatkozásában a Mezőkaszonyi Kistérségben (2021).

<i>Területi fajták a szőlőtermesztés vonatkozásában</i>	<i>Mezőkaszony</i>	<i>Zápszony</i>	<i>Beregsom</i>
<i>Szőlészetre alkalmas terület (ha)</i>	440	63	75,25
<i>Hány tulajdonos (db)</i>	1025	220	110
<i>Önkormányzatok tulajdonában lévő földterület (h)</i>	40	0	0
<i>Részvényesek tulajdonában lévő földterület (ha)</i>	717,35	0	75,25

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

A táblázatból látható, hogy a kistérség két dombterülettel rendelkezik, amelyek közül a Kaszonyi-hegy szabad kapacitása emelkedik ki. Szőlőtermesztésre Kaszonyban 440 hektár áll rendelkezésre, míg Zápszonyban 63 és Somban 75,25 hektár. A kaszonyi terület kevés szabad kapacitású önkormányzati tulajdonnal rendelkezik (40 hektár), viszont ezt a területet nem terheli földtulajdoni rendezés, azonnal hasznosítható különböző befektetésekre. A további 400 hektár viszont több mint ezer kistulajdonos között oszlik meg. A táblázat alsó sorában a teljes kaszonyi földkapacitás (szőlő és szántóföldi termesztés összesen) részről mutatja azt a földmennyiséget, amelyet a kolhozidőszak után a kolhoz munkások, tehát a lakosság részvénytulajdonként megszerezhetett. A zápszonyi és somi lakosság rendelkezik a kistérség másik dombterületének földjeivel. Meg kell jegyezni, hogy ez a terület viszonylag nagyobb része aktív művelés alatt áll, ahol megtalálható szőlő (csemege és bor), valamint alma, cseresznye, barack és egyéb csonthéjas kultúrák.

A fenti információk alapján látható, hogy míg a terület nagysága, s annak kihasználatlansága miatt is a kaszonyi-hegy a leginkább alkalmas arra, hogy új szőlőtelepítési projektek induljanak el.

Pincerendszer.

A szovjet korszakig kb. 30 pince, melyek 20 m-től 100 m-es hosszúságúak voltak, kb. 1500 folyóméter hosszúságban volt pincerendszer. Jelenleg ezek egyike sem funkcionál, s kb. 9 db áll még rendelkezésre olyan formában, hogy helyreállítható, illetve vállalható költségekkel alkalmassá lehet tenni hatékony tárolóhellyé.

Szőlő- és borgazdaság beruházási lehetősége.

A fentiek alapján látható, hogy a Mezőkaszonyi Kistérség borászati múltja igen jelentős, a kapacitások föld és pincerendszer tekintetében még ma is számottevő (ha nem is olyan mértékben, mint a kolhozosítás előtti időszakban volt).

Jelenleg a Kaszonyi-hegy szabad kapacitása teszi indokolttá, hogy ezeken az egykori szőlőültetvényeken valósuljanak meg új, hatékony telepítések (10. ábra). A Somi-hegyen jelenleg is van két nagyobb parcella, ahol vegyes gyümölcsstelepítések valósultak meg az elmúlt években (közte van szőlő is), de Kaszonyban csak néhány háztáji gazdaságban vannak új telepítések, s a legtöbb családnál csak régi, direkttermő ültetvények maradtak fent.

10. ábra. Kaszonyi-hegy szőlőtermesztési területe.

Forrás: Saját szerkesztés. (by Google).

Érdeemesnek találok elindítani az önkormányzat tulajdonában lévő 40 hektáros területen a beruházást, amit tovább lehet bővíteni a magántulajdonosok földjeivel.

Jelenleg abban a helyzetben vagyunk, amikor sok család már vagy nem él itthon, vagy idős emberek birtokolják, esetleg a fiatalabb generáció nem lát perspektívát a szőlőművelésben. Ezért nem életképes elgondolás elvárni azt, hogy visszatérjen Kaszonyba a régi idők borászata. E helyett inkább egy, vagy több modern termeszési és technológiával rendelkező borgazdaságok kialakítása lenne célszerű (4. táblázat).

4. táblázat. Telepítés költségterve (ezer UAH).

Területi számítás alapja (ha)	1	40
Telepítési költség (eUAH)	350	14000
Művelési költség (1 év) (eUAH)	60	2160
Művelési költség (2 év) (eUAH)	65	2340
Művelési költség (3 év) (eUAH)	70	2520
Művelési költség (4 év) (eUAH)	75	2700
Állóeszköz vásárlás (eUAH)	-	1000
Ingatlanfejlesztés (pince) (eUAH)	-	800
Egyéb költségek (eUAH)	-	300
Beruházási és művelési költségek összesen: (eUAH)	620	25820

Forrás: Saját szerkesztés.

Beruházási igény.

A közelmúltban egy felkérés kapcsán volt lehetőségem a fent említett 40 hektáros terület részletes beruházási költségelemzését megvizsgálni. A szakdolgozat terjedelmi korlátjai és bizalmas információk miatt sem áll módomban a teljes projektleírást bemutatni, de a főbb információkat az összkép miatt szeretném közölni.

A telepítés, állóeszközvásárlás, ingatlanvásárlás és működtetési költségeket 2021-es évi árakon becsülve az alábbi táblázat szerint költségekkel számolhatunk. A számításokat egy hektáros és a 40 hektáros percellára nézve lettek kiszámítva.

A költségek becsült értéke ukrán hrivnyában kb. 23-27 millió UAH 40 hektár vonatkozásában, ami forintban számolva kb. 250 milliós befektetést tesz ki. A teljes összeg tartalmazza:

- a telepítési költségeket (3,5 millió forint hektáronként, 14 millió HUF a 40 hektár),
- a működtetési költségeket (600-750 ezer Ft/év),
- az állóeszközök, gépek, berendezések beszerzését (kb. 9-10 millió Ft),
- ingatlanfejlesztést, ami alatt a pince, présház, egyéb raktárkapacitást jelent (kb. 8-9 millió Ft),
- egyéb költségeket (3 millió Ft).

A beruházás végső összege attól függ, hogy milyen állapotú ingatlanhoz jut hozzá a befektető, valamint milyen gépi technológia áll rendelkezésére.

Piaci, értékesítési lehetőségek.

A fentiekben vázoltuk a beruházás költségigényességét. Látható, hogy több hektáros termesztés esetében jelentős tőkével kell befektetni bárhol a világon, így Kárpátalján, a Mezőkaszonyi Kistérségben is. A kérdés, hogy megtérülhet-e egy ilyen beruházás?

A EU-ban azt mutatják a felmérések, hogy az ágazatba való befektetés akkor nyereséges, ha valamilyen állami, vagy uniós finanszírozás megjelenik támogatásként (beruházási támogatás, kamattámogatás, adótámogatás). Jelenleg ilyen jellegű támogatások nincsenek kiírás alatt Ukrajnában. Viszont teljesen más piaci körülmények állnak rendelkezésre itt, ugyanis az ukrán és a keleti felvevő piac kevesebb konkurenciával számol, mint tőlünk nyugatabbra. Bár a borkultúra fejlettsége még alacsony, de folyamatosan növekszik, ami azt jelenti, hogy kedvezőbb gazdasági és politikai körülmények között várható az ágazat fejlődése.

Továbbá a térség kiemelt turisztikai potenciálja lehetővé teszi, hogy helyben, megfelelő turisztikai attrakció (borpince) létrehozásával az egész országból ide látogató magasabb jövedelemmel rendelkező turistáknak értékesíteni lehessen a minőségi kárpátaljai borokat.

A termőterület olyan adottságokkal bír, hogy megfelelő szakértelem és technológia mellett minőségi és költséghatékony borokat lehet előállítani. Ami veszélyt jelent az az, hogy a piac ízvilága még az édesebb, hozzáadott szesztartalommal rendelkező borokat preferálja, míg a helyi szőlőtermesztési adottság a magyar ízvilág szárazabb borait képes produkálni. Viszont látható némi elmozdulás az ukrán piacon ilyen tekintetben is.

Nemzetközi példákat vizsgálva egy 1 hektár szőlő 2 és 10 tonna közötti bort produkál, ami átlagosan pesszimista jóslattal 1500 palacknak felel meg, 40 hektár esetében 60 000 palackkal lehet számolni, ami 7 -8 millió éves bevételt jelenthet.

Amennyiben semmilyen támogatást nem kap a beruházó a termőre fordulást követően kb. 3-4 év a megtérülési idő.

A számításokból látható, hogy egy ilyen beruházás nem rövid távú megtérülés, hanem egy életforma, de költséghatékony technológiával, jó menedzsment esetében sikeres üzlet lehet.

Szántóföldi növénytermesztés.

A kistérség több települése hagyományosan szántóföldi növénytermesztéssel (kukorica, búza, árpa stb.) foglalkoznak. Rafajna, Zápszony, Beregsom, Hetyen és Papi földjeinek egy jelentős része nagyobb agro-holdingok kezén vannak, mint bérlemény. Ezekből egy kevés jövedelem a helyi tulajdonosoknak visszafolyik, de a profit jelentős része a holdingoknál marad, melyek nem a kistérséghez kapcsolódnak adózási szempontból sem, így kevés haszna van a térségünknek belőlük.

Fontosnak tartom, hogy a hagyományosan mezőgazdasággal foglalkozó falvakban tovább működjenek 50-100, vagy nagyobb területen helyi farmgazdaságok (sajnos 1-2 hektáros parcellákon hosszú távon nem tartható a gazdaságos termelés).

Fontos, hogy a termesztés akkor lesz költséghatékony, ha megvalósul helyben a terményszárítás, raktározás is.

Kapcsolódó fejlesztési lehetőségek.

A probléma- (9. ábra) és cél-fa (10. ábra), valamint a fejlesztési stratégia (6. táblázat) koncepciója szerint a kistérség vidékfejlesztése nem képzelhető el a mezőgazdaságon kívüli fejlesztési területek nélkül (turizmus, ipar, kereskedelem).

Turizmus, mint a térség motorja.

Bár a Mezőkaszonyi Kistérség történelmileg a borászathoz kötődik, de az egyes településeknek más kiemelt adottságait is fontosnak tartjuk megemlíteni. Első sorban a térség fő kitörési pontját, a turisztikai potenciált érdemes értékelni, majd pedig gyümölcsstermesztés és feldolgozást, illetve a szántóföldi növénytermesztést koncentrálni. A térség logisztikai adottsága is jónak mondható, ezért a kereskedelmi és ipari fejlesztés is reális cél lehet.

Turisztikai attrakciók és vendéglátás.

A Mezőkaszonyi Kistérségben a fő turisztikai attrakció a Termálfürdő (Ivancsó Birtok), valamint az egykori szanatóriumából kialakított alacsonyabb árkategóriát megcélzó üdülő (Eco-Thermal). Fő szezonban naponta több ezer turista érkezik ide főleg a belső ukrajnai régiókból. Mivel a turisták több éjszakát is itt szeretnének tölteni, s szezon közepén a helyi szállodák kapacitása kevés, illetve árfekvése magas, így a helyi turisták megkeresik a környező falvak panzióit, falusi vendéglátó helyeit. A kistérségen belül a legtöbb ilyen szálláshellyel Zápszony rendelkezik, majd Kaszony. Sajnos jelenleg a falvakban nincs megfelelő mértékű turisztikai attrakció, így a turisták jelentős része Munkács irányából közeledve szállást foglal Nagybégányban és Jánosiban. Ezért a kistérség a lehetőségéhez képest nem használ ki megfelelő idegenforgalmat.

Elképzelésünk szerint a következő turisztikai attrakcióknak lenne értelme a település környezetében:

- tematikus vendéglátóhelyek (pl. borvacsorák);
- lovas turizmus;
- tanösvény, természetjárás (kaszonyi-hegy);
- kaland-park;
- halastó és erdészeti turizmus (Rafajna);

- múzeum, tájház (Mezőkaszony);
- nosztalgia-vasút, ami a szélesnyomtávú régi magyar vasúthálózatból maradt meg (Zápszony).

Természetesen a turisztikai potenciál egy jelentős része akkor fejlődik, ha lehetőség lesz infrastruktúra fejlesztéseket megvalósítani közpénzből, valamint pályázati forrásokból. Viszont sok múlik azon is, hogy ide tudjuk-e vonzani a magántőkét és ilyen befektetések által növekszik a vállalkozói körök száma, s egyre színesebb turisztikai kínálat valósul meg általa (amiből több helyi adó származik, amit vissza lehet forgatni arculatfejlesztés irányába).

Kézműves termékek, mint turisztikai attrakciók lehetséges kapcsolatai

A kézműves termékek tekintetében ma még nem áll túl jól a kistérség. Például más magyarlakta területeken jellemző a lekvárok, bördíszművel, egyéb turisztika számára releváns termékek előállítására. A Kaszonyi Kistérségen belül Beregsomban van sajtmanufaktúra, valamint virágkötészet. Sajnos a sajt esetében alapanyaghiány és emberi kapacitás hiánya is viszonylag egy szűk termelési kapacitást biztosít.

Viszont fontos ezt a területet is erősíteni, mert a termálfürdő adottsága jó bevételi lehetőséget biztosíthat a falusi lakosságnak.

Kereskedelmi és ipari lehetőségek.

Mezőkaszony határmenti fekvése mindig is teret adott a kiskereskedelmi vállalkozásoknak. Ezen kívül fontos megemlíteni a zápszonyi vasúti csatlakozást, vagy a közeli bátyúti terminált. A térség hosszú távú infrastrukturális fejlesztéséhez hozzátartozik az M3-as autópálya közeli csatlakozása, illetve jelenleg zajlik a főforgalmú út teljes felújítása. Ez az útvonal a Beregszász-Csap vonalon csatlakozik a kistérséghez javítva a térség közúti megközelíthetőségét.

Mindezek a lehetőségek a térséget egy jobb gazdasági és politikai klíma közepette felértékelhetik és több közepes és nagyobb beruházást vonzhat be.

Összegzés. A Mezőkaszonyi Kistérség Kárpátalján található, Ukrajna egyik legnyugatibb pontján, az egykori Bereg-vármegye (magyar közigazgatási időben), a jelenlegi Beregszászi-járás területén. A kistérség az egyik legmagasabb magyar nemzetiségi arányt bírja Ukrajnán belül (több mint 90 % a magyarok aránya). Viszont országos szinten ismert a termál-turizmusáról, mivel a „Kosino” márkanév Ukrajnán belül az egyik legnívósabb termálfürdőt juttatja eszébe a pihenni vágyóknak. A kistérség közel 10 ezer fővel rendelkezett és kb. 10 ezer hektáron terül el. 8 település közül Mezőkaszony a legnagyobb, bár nincsenek szignifikáns különbségek (800-2000 fős átlagos lakosság szám).

A stratégiai fejlesztés háttérelmzéseként a lakossági nézőpontokat ismertettük, melynek keretében bemutatásra került egy általános társadalmi-gazdasági helyzetkép. Látható, hogy a lakosság alacsony jövedelemmel rendelkezik, amiből nincs elégséges megtakarítás saját vállalkozás indításához. Ezért a családokból sokan külföldi munkavégzéssel teremtik elő a jövedelmet. A lakosság számára fontosak az agráradottságok, sokaknál meghatározó jövedelemforrás. A települések jövőképe vonatkozásban sajnos pesszimisták voltak az emberek már a háború előtt is.

A Kaszonyi Kistérség vidékfejlesztési stratégiáját először a probléma- és cél-fa módszerrel vázoltuk fel, melynek alapján gazdaságélénkítési, infrastruktúra-fejlesztési és a lakosságot aktivizáló programokat lehetne végrehajtani. Gazdasági vonatkozásban párhuzamos fejlesztésre szorul a turizmus és mezőgazdasági feldolgozóipar. Ezek egymás komplementerei és így fontos, hogy vállalkozói hajlamot erősítsük a

gyümölcs- és zöldségtermesztés, borászat, kézművesipar és a turisztikai szolgáltatások, attrakciók bővítése terén.

Sajnálatos módon, amikor ezeket a sorokat írom nem lehet elmenni a fölött, hogy jelenleg Ukrajnában háború van. A kistérségünk esetében ez leginkább abban nyilvánul meg rövid távon, hogy a termelő és értéket teremtő közösség hagyja el az országot, várható egy népesség csere is, s hosszú távon elhúzódó gazdasági válság további beszűkülést eredményezhet.

Viszont a krízis egy lehetőség is arra, hogy felkészüljünk a következő időszakra. A feladás helyett a kitartást, az újjáépítést és a fejlesztés időszakát kell, hogy következzen, s amikor eljön a béke, s a járványmentes korszak, fontos, hogy legyen egy tervünk, ami alapján tudunk majd előre lépni.

Természetesen ez a munka kiegészítésre fog szorulni, újra fel kell mérni maradék erőforrásainkat, lehetőségeinket és társadalmi konszenzus alapján építeni a kárpátaljai kistérségeinket.

Kutatás további lehetőségei. Jelenlegi munka, ahogy ezt a bevezetőben már jeleztük, egyfajta „első fecske” szerepet tölt be, ugyanis átfogó stratégiai elemzés sem magyar, sem ukrán vonatkozásban nem valósult meg Kárpátalján. Fontosnak tartjuk ezért, hogy amint a háborús időknek vége és újra lehet minden tekintetben építkezni, akkor a tudományos elemzések, felmerések is álljanak rendelkezésre. Ezért a kutatói munkát folytatni szeretnénk, kiterjeszteni több kistérségre, több háttérelmzéssel (kistérségi költségvetések pénzügyi vizsgálata, szakértői interjúk, vállalkozások felmérése stb.)

A felhasznált források listája

1. Brenner, J. (2017) „Önkormányzati reform és a térségi tervezés reformja Ukrajnában – ígéretes újrakezdés”, *Tér és Társadalom*, 31(2), o. 130–136. doi: 10.17649/TET.31.2.2855.
2. Google Maps (térkép), <https://maps.google.com>
3. Lehoczky, T. (1881): Bereg vármegye monográfiája, III. köt. 332-335 p.
4. Lehoczky, T. (1881-1882): Beregvármegye. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvár. 536-539 p
5. *Mezőkasznony Fejlesztési Stratégiája* (2016). GRAVISZ Mezőkasznony és Térsége Civilszervezet (szerk.: Pataki Gábor, elnök).
6. *Mezőkasznonyi Községi Tanács, 2021*
7. Molnár D. I. (2021): Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében. In Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc (szerk.): Társadalomtudományi tanulmányok. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tanulmánykötete. Beregszász-Ungvár, „RIK-U” Kft., 2021. pp. 239-254.
8. Pataki G. (2005): Mezőkasznony társadalmi-gazdasági helyzete és fejlesztésének stratégiai irányvonala. Szakdolgozat, Nyíregyházi Egyetem.
9. Pölöskeiné Hegedüs Helén (2009): *Projektmenedzsment I. Tankönyv. ESZA Kft.* http://centroszet.hu/tananyag/projektmenedzsment/321_problmafa_clfa.html
- Letöltés dátuma: 2022. április 10.
10. Децентралізація (Ukrajna decentralizációval kapcsolatos hivatalos oldala) www.decentralization.gov.ua
- Letöltés dátuma: 2022. május 2.
11. Міністерство розвитку громад та територій України (Ukrajna Községeinek és Területfejlesztési Minisztériumának hivatalos honlapja) <https://cutt.ly/EVNNuHr>
- Letöltés dátuma: 2022. április 25.

References

1. Brenner, J. (2017) „Önkormányzati reform és a térbeli tervezés reformja Ukrajnában – ígéretes újrakezdés”, *Tér és Társadalom*, 31(2), o. 130–136. doi: 10.17649/TET.31.2.2855.
2. Google Maps (térkép), URL : <https://maps.google.com>
3. Lehoczky, T. (1881) Bereg vármegye monográphiája, III. köt. 332-335 p.
4. Lehoczky, T. (1881-1882) Beregvármegye. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvár. 536-539 p
5. Mezőkaszony Fejlesztési Stratégiája (2016). GRAVISZ Mezőkaszony és Térsége Civilszervezet (szerk.: Pataki Gábor, elnök).
6. Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021
7. Molnár D. I. (2021) Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében. In Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc (szerk.): *Társadalomtudományi tanulmányok. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tanulmánykötete*. Beregszász-Ungvár, „RIK-U” Kft., 2021. pp. 239-254.
8. Pataki G. (2005) Mezőkaszony társadalmi-gazdasági helyzete és fejlesztésének stratégiai irányvonalai. Szakdolgozat, Nyíregyházi Egyetem.
9. Pölöskeiné Hegedüs Helén (2009) *Projektmenedzsment I. Tankönyv. ESZA Kft.* URL : http://centroszet.hu/tananyag/projektmenedzsment/321_problmafa_clfa.html
Letöltés dátuma: 2022. április 10.
10. Detsentralizatsiia (*Ukrajna decentralizációval kapcsolatos hivatalos oldala*). URL : www.decentralization.gov.ua
Letöltés dátuma: 2022. május 2.
11. Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy (*Ukrajna Községeinek és Területfejlesztési Minisztériumának hivatalos honlapja*). URL : <https://cutt.ly/EVNNuHr>
Letöltés dátuma: 2022. április 25.